

Лев Гула

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
д-р юрид. наук, доц.
проф. кафедри кримінального права і процесу

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ ПРОФІЛАКТИКИ (ПОПЕРЕДЖЕННЯ) ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ

© Гула Л., 2018

Розкрито поняття та суть запобігання злочинам у кримінально-виконавчих установах. Визначено основне завдання щодо запобігання такій злочинності. Проаналізовано Державні програми щодо протидії злочинності в Україні. Розглянуто вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти щодо запобігання пенітенціарній злочинності.

Ключові слова: кримінально-виконавчі установи; пенітенціарна злочинність; попередження; профілактика; Державні програми; нормативні акти.

Лев Гула

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ И СОДЕРЖАНИЯ ПРОФИЛАКТИКИ (ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ) ПРЕСТУПЛЕНИЙ В УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

В статье раскрыто понятие и содержание предупреждения преступлений в уголовно-исполнительных учреждениях. Определено основные задания относительно предупреждения такой преступности. Проанализированы Государственные программы относительно противодействия преступности в Украине. Рассмотрены отечественные и международные нормативно-правовые акты относительно предупреждения пенитенциарной преступности.

Ключевые слова: кримінально-исполнительные учреждения; пенитенциарная преступность; предупреждение; профилактика; Государственные программы; нормативные акты.

CONCEPTUAL GOING NEAR DETERMINATION OF CONCEPT AND MAINTENANCE OF PROPHYLAXIS (WARNING) OF CRIMES IN CRIMINALLY-EXECUTIVE ESTABLISHMENTS

In the article concept and maintenance of warning of crimes are exposed in кримінально-виконавчих establishments. Certainly basic task in relation to prevention of such crime. The Government programs are analysed in relation to counteraction to criminality in Ukraine. Home and international normatively-legal acts are considered in relation to prevention of пенітенціарної crime.

Keywords: criminally-executive establishments; penitentiarna criminality; warning; prophylaxis; Government programs; normative acts.

Постановка проблеми. Актуальність протидії небезпечним руйнівним явищам та процесам у житті будь-якого суспільства потребує комплексного впливу. Особливо це стосується концепції протидії пенітенціарній злочинності, яка потребує постійного удосконалення.

Аналіз дослідження проблеми. Основи запобігання злочинам у своїх роботах визначили вчені Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, А. Е. Жалінський, О. Г. Кальман, І. І. Карпець, О. М. Костенко, Н. Ф. Кузнецова, О. М. Литвинов, С. Г. Міщенко, В. П. Філонов, О. М. Яковлев та ін.

Цей термін зазвичай вживають щодо певної загрози, яка існує. Запобігання означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Мета запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити злочинну діяльність і тим самим зменшити розміри злочинності [1, с. 318].

Відповідно «запобігти» – це синонім «відвертати», або усунення певної біди, небезпеки [2, с. 210]. Вказана діяльність не пов'язана із функцією охорони, оберігання, яка є необхідною, визначальною ознакою превенції злочинності як негативного соціального феномену. Порівняно з терміном «попередження», термін «запобігання» (рос. «предохранение») має істотну особливість. Змістом терміна «запобігання» є також випередження у часі якихось подій з метою впливу на них.

Метою статті є визначення основних положень щодо запобігання пенітенціарним злочинам відповідно до міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів.

Виклад основного матеріалу. Державна політика протидії пенітенціарній злочинності ґрунтується на правовій основі й системі принципів та основоположних цінностей, що визначають завдання та напрями діяльності всіх гілок державної влади і правоохоронних органів у цій сфері.

У підходах до розгляду феномену запобігання злочинам за допомогою здійснення кримінологічних, кримінально-виконавчих та оперативно-розшукових заходів одним із визначальних, вихідних понять для формування його теоретичних основ, що дає підстави для дії всіх підрозділам УВП, є правова основа.

Нині в Україні правовою основою запобігання злочинності, зокрема пенітенціарній, є система чинного законодавства, які регулюють відбування кримінального покарання у виправних колоніях, укази Президента, постанови КМУ та відомчі нормативні акти.

Під час виконання покарань діють норми адміністративного, трудового, сімейного і цивільного права, їх використання у профілактиці пенітенціарної злочинної поведінки обов'язкове. Перелічені законодавчі, а також відповідні відомчі нормативно-правові акти, за слухним висловом

О. М. Литвака, саме й представляють загальну систему нормативно-правового забезпечення запобігання злочинам, зокрема, у кримінально-виконавчій системі [3, с. 6].

Насамперед це стосується розроблення, прийняття й реалізації загальнодержавних та регіональних комплексних програм запобігання злочинам.

У всіх ланках пенітенціарної системи необхідний комплексний підхід до запобігання злочинам серед засуджених.

Насамперед це стосується розроблення, прийняття й реалізації загальнодержавних та регіональних комплексних програм запобігання злочинам.

Профілактика злочинів під час виконання кримінальних покарань – це діяльність, спрямована на виявлення, усунення, нейтралізацію або блокування причин і умов пенітенціарної злочинності та злочинної поведінки. Профілактика поділяється на рівні та види, у неї є свої суб'єкти й об'єкти, методи і прийоми, може прогнозуватися і програмуватися. Останнім часом, крім профілактики, до предмета кримінології зараховують такі форми дії, як боротьба і війна, компроміс, реабілітація, організація, управління тощо [3, с. 6].

О. М. Бандурка, О. М. Литвинов, М. М. Ключев визначають програмування у сфері протидії злочинності [4, с. 95].

В Україні зазвичай приймаються такі програми з певною періодичністю (три– п'ять років). Ці програми стали основою подальшого планування для усіх суб'єктів запобіжної діяльності.

Ключовий термін «боротьба зі злочинністю» у Програмі (2001–2005 рр.) замінено на інший – «протидія злочинності», що засвідчило перехід від традиційних поглядів на можливість подолання злочинності як суспільного явища до концепції протидії злочинності як перманентного стану, який дає змогу утримувати її на певному рівні, що не загрожує основам національної безпеки України. Програма проголошує перехід до активної наступальної протидії, яка допоможе уповільнити темпи зростання злочинності. У цьому сенсі Програма стала найреалістичнішим документом щодо протидії злочинності за всі роки незалежності України [5, с. 125].

Протягом 2010–2011 рр. зроблено окремі кроки, спрямовані на підготовку такого програмного документа, які створили певні передумови (постанова КМУ від 8 серпня 2012 р. № 767) [6; 7].

Такий підхід до програмування протидії злочинності не можна назвати вдалим. Як бачимо, часовий розрив між розробленням та схваленням концепції в 2010 р. значний, потім її замінили на нову у 2011 р. і лише в 2012 р. затверджено. Незважаючи на це, сьогодні державної цільової програми протидії злочинності все ще не розроблено. Тому відсутнє розроблення та прийняття програм і планів на регіональному та місцевому рівнях. Також під час формування державної програми протидії злочинності важлива її відповідність державним стратегіям соціально-економічного розвитку та національної безпеки України.

Щодо останніх документів, то сьогодні вони вже розроблені, але в практику впроваджуються не ефективно [8; 9].

Зазначені документи стали основою для формування державної правоохоронної програми.

Вітчизняні кримінологи В. І. Шакун, О. М. Джужа та Ю. Ю. Орлов, аналізуючи прийняті правоохоронні програми протидії злочинності, дійшли висновку стосовно недосконалості цих документів [10, с. 43; 5, с. 116]. На наш погляд, під час їх формування здебільшого дотримуються у повному обсязі лише перших трьох умов, а остання, на жаль, не забезпечена повною мірою, що фактично знижує ефективність виконання середньострокової (на п'ять років) правоохоронної програми, а інколи і гальмує процес її прийняття. Формуючи необхідну державну програму, слід обов'язково враховувати вже ухвалені концепції державної політики та програми протидії окремим видам злочинності та профілактики фоновим явищам на менший період (на один рік). Як зазначає О. М. Джужа, у цій діяльності виявляється вкрай низька кадрово-виконавча й матеріально-ресурсна забезпеченість широкомасштабних профілактичних заходів, відсутність методів і критеріїв оцінки їх реалізації, а також ефективних механізмів залучення до попередження правопорушень громадськості.

Вітчизняні вчені В. В. Голіна та М. Г. Колодяжний зазначають, що конгреси ООН із запобігання злочинності та з кримінального правосуддя – це універсальні форуми, на яких не тільки підсумовують співпрацю держав світу, але також прогнозують злочинність [11, с. 169].

Загальні принципи та основи профілактичної правоохоронної діяльності, якими безумовно повинні керуватися органи Державної пенітенціарної служби у своїй повсякденній роботі, спрямованій на недопущення вчинення злочинів, містяться у міжнародних правових актах і договорах, що їх ратифікувала Україна. До них, зокрема, можна зарахувати:

- Загальну декларацію прав людини 1948 р.;
- Резолюцією 3452 (XXX) Генеральної асамблеї ООН 9 грудня 1975 р.;
- Декларацію принципів і Програму дій ООН у сфері запобігання злочинності та кримінальному правосуддю, що затверджена Резолюцією 46/52 Генеральної асамблеї 18 грудня 1991 р., та ін. [12, с. 115–120].

На нашу думку, певний кримінологічний інтерес викликає останній дванадцятий Конгрес ООН який відбувся у Сальвадорі (Бразилія) 12–19 квітня 2010 р. У цьому документі увага зосереджена на перспективних напрямках протидії злочинності (запобігання насиллю, протидії тероризму, корупції, транснаціональній організованій злочинності тощо).

Висновки. Профілактика злочинів під час виконання кримінальних покарань у пенітенціарних установах – це діяльність часних і служб, яка спрямована на виявлення, усунення, нейтралізацію або блокування причин і умов пенітенціарної злочинності та злочинної поведінки.

Профілактична діяльність пенітенціарних злочинів основана на законах та підзаконних актах і спрямовується на виконання Державної програми з протидії злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закалюк А. П. *Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки.* К.: Ін Юре, 2007. 424 с.
2. *Тлумачний словник української мови / укл. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига.* Х.: Синтекс, 2002. 672 с.
3. Литвак О. М. *Злочинність, її причини та профілактика.* К.: Україна, 1997. 176 с.
4. Бандурка О. М. *Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов.* Х.: Ніка Нова, 2012. 234 с.
5. Джужа О. М. *Аналіз загальнодержавних комплексних заходів запобігання злочинності в Україні.* Наук. вісник Київс. нац. ун-ту внутр. справ. К.: КНУВС, 2006. № 3. С. 125–230.
6. *Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р.: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 лист. 2011 р. № 1209-р.* URL: <http://w.clrada.gov.ua>.
7. *План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р.: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 767.* URL: <http://w.clrada.gov.ua>.
8. *Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки, схвалена Указом Президента України 28 квітня 2004 р. № 493/2004.* URL: <http://w.clrada.gov.ua>.
9. *Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»: затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105 (в ред. від 8 червня 2012 р. № 389/2012)* URL: <http://w.clrada.gov.ua>.
10. Шакун В. І. *Влада і злочинність.* К.: Довіра, 1997. 216 с.
11. *Конгреси ООН: перспективи використання їх рекомендацій у плануванні та здійсненні заходів запобігання злочинності в Україні. Проблеми законності. Вип. 108.* Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2010. С. 169–177.
12. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко.* К.: Ін Юре, 2005. Т. II: *Права людини у контексті поліцейської діяльності.* 1234 с.

REFERENCES

1. Zakaliuk A. P. *Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka: u 3 kn. Kn. 1: Teoretychni zasady ta istoriia ukrainskoi kryminolohichnoi nauky* [The course of modern Ukrainian criminology: theory and practice: 3 books. Kn. 1: Theoretical Foundations and History of Ukrainian Criminological Science] K.: In Yure, 2007. 424 s.
2. *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Interpretative dictionary of the Ukrainian language] / uкл. Т. V. Kovalova, L. P. Kovryha. Kh.: Synteks, 2002. 672 s.
3. Lytvak O. M. *Zlochynnist, yii prychnyny ta profylaktyka* [Criminality, its causes and prevention]. K.:

Ukraina, 1997. 176 s. 4. Bandurka O. M. *Stratehiia i taktika protydii zlochynnosti: monohrafiia* [Strategy and tactics of counteraction to crime]. X.: Nika Nova, 2012. 234 s. 5. Dzhuzha O. M. *Analiz zahalnodержavnykh kompleksnykh zakhodiv zapobihannia zlochynnosti v Ukraini* [An analysis of nationwide comprehensive crime prevention measures in Ukraine.] Nauk. visnyk Kyivs. nats. un-tu vnutr. sprav. K.: KNUVS, 2006. No. 3. S. 125–230. 6. *Kontseptsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profilaktyky pravoporushen na period do 2015 r.: skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 lyst. 2011 r. No. 1209-r.* [Concept of realization of the state policy in the field of prevention of offenses for the period up to 2015: approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 30 letters. 2011 r. No. 1209-r]. URL: <http://w.cl.rada.gov.ua>. 7. *Plan zakhodiv z vykonannia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi pro-filaktyky pravoporushen na period do 2015 r.* [Concept of implementation of the state policy in the field of prevention of offenses for the period up to 2015]: zatverdzhenyi Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 serpnia 2012 r. № 767. URL: <http://w.cl.rada.gov.ua>. 8. *Pro Stratehiuu ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku Ukrainy «Shliakhom yevro-peiskoi intehtratsii» na 2004–2015 roky, skhvalenu Ukazom Prezydenta Ukrainy 28 kvitnia 2004 r. No. 493/2004* [On the Strategy of Economic and Social Development of Ukraine «By the Way of European Integration» for 2004–2015, approved by the Decree of the President of Ukraine on April 28, 2004 No. 493/2004]. URL: <http://w.cl.rada.gov.ua>. 9. *Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy «Ukraina u sviti, shcho zminiuietsia»: zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 12 liutoho 2007 r. No. 105* [The National Security Strategy of Ukraine «Ukraine in a Changing World»: Approved by the Decree of the President of Ukraine dated February 12, 2007 No. 105] (v red. vid 8 chervnia 2012 r. № 389/2012) URL: <http://w.cl.rada.gov.ua>. 10. Shakun V. I. *Vlada i zlochynnist* [Power and crime]. K.: Dovira, 1997. 216 s. 11. *Konhresy OON: perspektyvy vykorystannia yikh rekomendatsii u planuvanni ta zdiisnenni zakhodiv zapobihannia zlochynnosti v Ukraini. Problemy zakonnosti.* [UN congresses: prospects of using their recommendations in planning and implementing crime prevention measures in Ukraine. Problems of legality] Vyp. 108. X.: Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Ya. Mudroho, 2010. S. 169–177. 12. *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia* [International Police Encyclopedia]: U 10 t. / vidp. red. Yu. I. Rymarenko, V. Ya. Tatsii, Yu. S. Shemshuchenko. K.: In Yure, 2005. T. II: Prava liudyny u konteksti politseiskoi diialnosti. 1234 s.

Дата надходження: 04.04.2018 р.